

MARIETTE JACOBS

«Zij, die vielen als helden... Cultuurhistorische analyse van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen (deel 1)»

Brugge, uitg. Provincie West-Vlaanderen, 1995, 175 p.

Terwijl deel 2 van deze uitgave de eigenlijke inventaris vormt van 863 oorlogsgedenktekens (vooral in het gebied van het IJzerfront) met hun historiek, is het hier voorliggende deel gewijd aan de cultuurhistorische studie en analyse van de gedenktekens. Zij brokkelen niet alleen materieel af maar ook in het collectief geheugen; vandaar dat de auteur nu dit stuk mentaliteitsgeschiedenis wou schrijven.

Jacobs heeft haar materiaal op drie niveaus onderzocht. Eerst komen de initiatiefnemers aan bod en wordt aandacht besteed aan de maatschappelijke spanningsvelden waarbinnen deze opereerden. Daaraan worden enkele cijfergegevens gekoppeld (hoeveel gedenktekens en wanneer opgericht). Tenslotte, en dit is het langste deel, gaat de auteur dieper in op het inhoudelijke aspect. Voor wie, waarvoor en waar komen er gedenktekens? Wat is de betekenis van opschriften, symbolen en tekens?

Jacobs stelt vast dat de eerste stap voor het oprichten van een gedenkteken meestal door de oudstrijdersverenigingen gezet wordt. Desondanks (toelating, subsidie...) wordt het vlug een zaak van lokale politiek waarin katholieken en

liberalen, en in mindere mate socialisten, een rol spelen. Uit Vlaamsgezinde hoek komen er eveneens initiatieven (IJzertoren!). De auteur wijst tevens op de opvallend geringe inbreng van de centrale overheid, in tegenstelling tot Frankrijk en Groot-Brittannië. Initiatiefnemers zijn ook allerhande semi-officiële en kerkelijke instellingen en verenigingen en zelfs privé-personen. Politieke, ideologische en sociale spanningen rond de gedenktekens waren legio. In een case-study van het geval Brugge wordt bv. ingegaan op de tegenstellingen tussen de gemeenteraad en de vaderlandslievende verenigingen, tussen franskiljons en flaminganten, tussen NSB en VOS, tussen gelovigen en vrijzinnigen.

Dat alles had natuurlijk repercussies op de inhoud van het gedenkteken. Jacobs detecteert eerst enkele algemene tendensen. Over het algemeen gaat het om eerder sobere voorstellingen waarin de gewone soldaat een hoofdrol speelt. Dit was niet nieuw; de symboolfunctie van zo'n voorstelling dateert uit de 19^e eeuw. De auteur verwijst hier naar de samenhang met het opkomen van legers van dienstplichtigen die eigenlijk burgers zijn (anders dan huurlingen- of beroepslegers). De Held wordt – zonder goedkoop heroïsme – in een textuele context van «God, Vorst en Vaderland» geplaatst (vooral na de Eerste Wereldoorlog). Er wordt opgemerkt dat specifiek qua iconografische elementen het patriottische het moet afleggen tegen het religieuze en het funeraire aspect. Volgens Jacobs spreekt uit het geheel vooral leedwezen voor de slachtoffers en dankbaarheid

voor de verdedigers van het vaderland. Dat die gevoelens (en het aantal gedenktekens) na de Tweede Wereldoorlog fel afnemen wijt zij aan de afkeer bij de jeugd van gezag, principes en dwang. Afgezien van het feit dat dit een vrij recent verschijnsel is, kan men zich daarbij evenwel afvragen of dit niet eerder te maken heeft met het veel grotere aantal slachtoffers en verwoestingen tijdens 1914-18 in West-Vlaanderen. Onder de meervoudige betekenissen van de gedenktekens vermeldt de auteur ook nog de Vlaamsgezinde. Louter «civiele» (anders dan bv. in het gelaïciseerde Frankrijk) en pacifistische boodschappen daarentegen komen haast niet voor.

Alles bij mekaar valt op dat een bijzonder traditionele christelijke symboliek van overwinning door martelaarschap wordt gebruikt. Even opvallend, maar op dat aspect gaat de auteur niet in, is de povere esthetische kwaliteit van de meeste monumenten. Overigens zou men geneigd kunnen zijn een zeker vormelijk *académisme revu et corrigé* te relateren aan het oudstrijders-discours als dusdanig.

Jacobs ziet uiteindelijk als een van de belangrijkste conclusies dat de «democratisering» van de oorlogsgedenktekens zich doorzette: de gewone soldaat en burger worden geëerd, veel meer dan de veldheer of de veldslag. Een tweede besluit: patriottisme en overwinning worden weliswaar bezongen, maar het gaat essentieel om dodenmonumenten met religieuze inslag.

Deze bijzonder gedetailleerde en overigens uitstekend geïllustreerde studie over

West-Vlaanderen heeft zeker op descriptief vlak het thema wellicht definitief uitgeput. Wat het theoretische aspect betreft is dit werk misschien wat licht uitgevallen. Spijtig genoeg was het onderzoek quasi afgesloten toen in het buitenland meer en meer literatuur verscheen over gedenktekens en herdenkingen enerzijds en over beeldvorming, mentaliteiten en de constructie van (nationale) identiteit en politieke legitimiteit anderzijds. Toch blijft *Zij, die vielen als helden...* zeker een aanrader waarvan het voorbeeld in andere provincies en voor andere thema's navolging verdient.

Dirk Martin